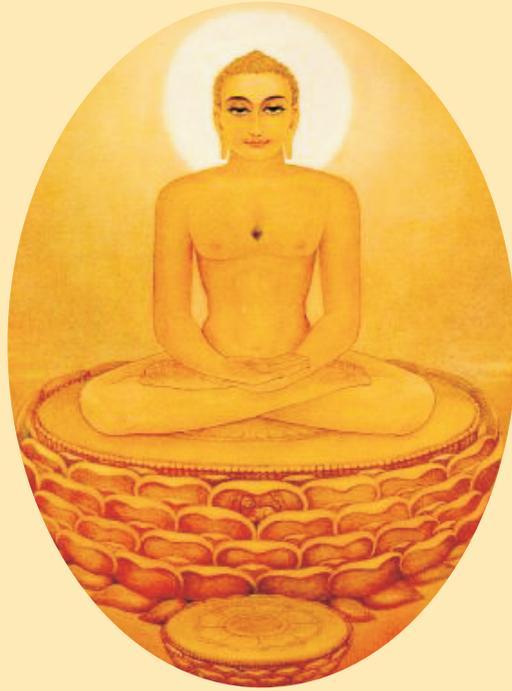

ਜੀਵ ਵਿਚਾਰ ਵਿਵੇਚਨ

JIV VICHAAR VIVECHAN

ਮੂਲ ਲੇਖਕ:

ਵਾਦੀਵੇਤਾਲ ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੂਰੀ ਜੀ

ਅਨੁਵਾਦਕ:

ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਜੈਨ

ਰਵਿੰਦਰ ਜੈਨ

ਸਮਰਪਣ

ਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਜੈਨ

ਧਰਮ ਭਰਾ ਸਮਣ ਉਪਾਸਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਜੈਨ

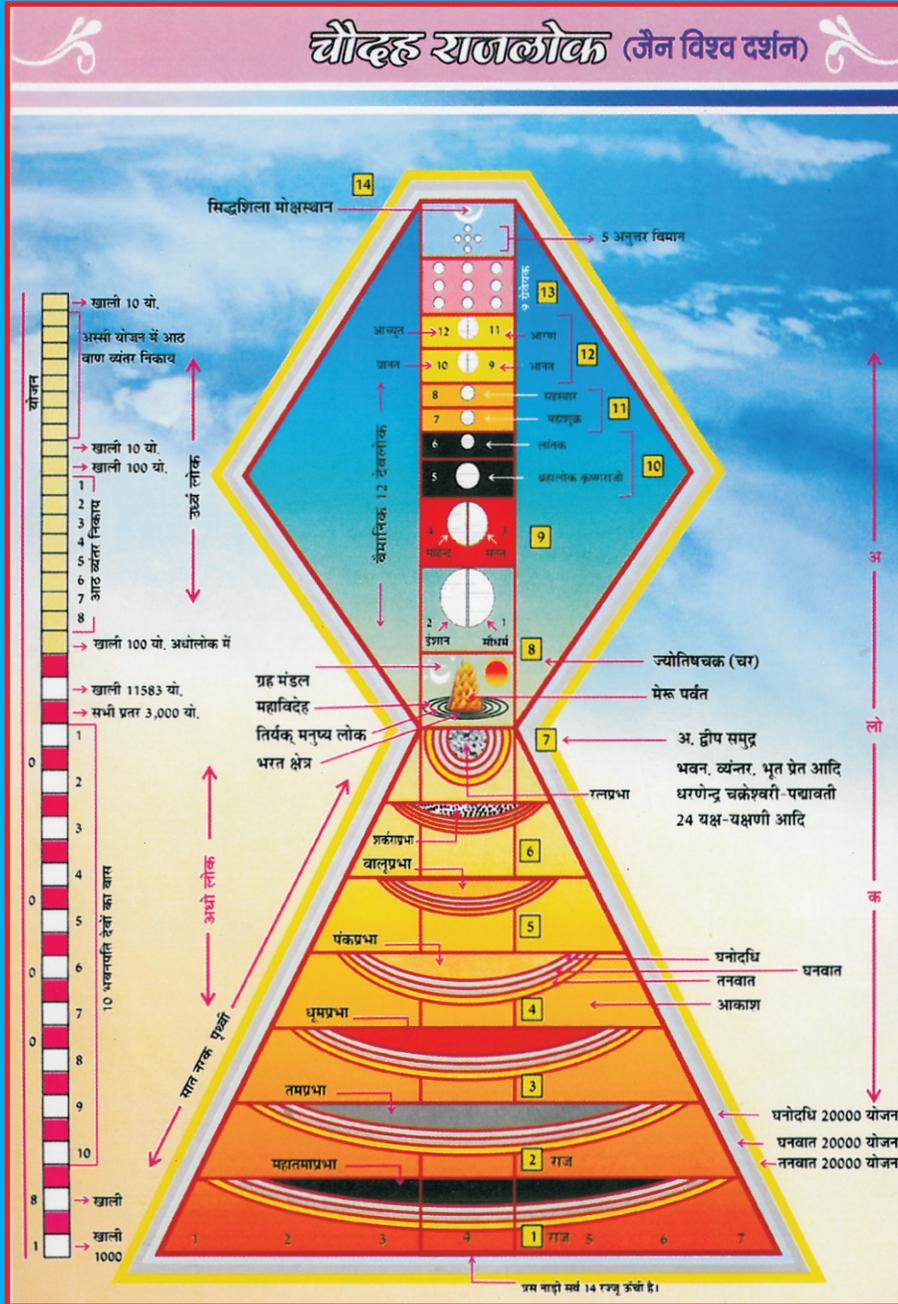
ਮੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

ਸੁਭ ਚਿੰਤਕ

ਰਵਿੰਦਰ ਜੈਨ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ

ਮਿਤੀ 31 ਮਾਰਚ 2016

ਜੈਨ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ 14 ਰਾਜੂ ਲੋਕ

ਜੈਨ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ-
 1. ਉਰਧਵ ਲੋਕ, 2. ਮੱਧ ਲੋਕ, 3. ਅਧੋ ਲੋਕ

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜੈਨ ਧਰਮ ਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਮੋਚਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਵਨ- ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਜੈਨ ਅਤੇ ਰਵਿੰਦਰ ਜੈਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜੈਨ ਸਾਹਿਤ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਲੇਖਕ, ਅਨੁਵਾਦਕ, ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਹਨ। ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਜੈਨ (10-11-1946) ਧੂਰੀ ਅਤੇ ਰਵਿੰਦਰ ਜੈਨ (23-10-1949) ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵਿਖੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ B.A. ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੈਨ ਧਰਮ ਸਬੰਧੀ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵੀ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ 1975 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜੈਨ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸੰਥਾਰਾ ਸਾਧਿਕਾ ਉਪ-ਪ੍ਰਵਰਤਨੀ ਜਿਨ ਸ਼ਾਸ਼ਨ ਪ੍ਰਭਾਵਿਕਾ ਜੈਨ ਜਯੋਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਕਾਂਤਾ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 60 ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਨੇਕਾਂ ਜੈਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 26 ਫਰਵਰੀ 1987 ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਸ਼੍ਰਮਣੋਪਾਸਕ ਪਦਵੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਯੂਨੇਸਕੋ, ਜੈਨ ਵਰਲਡ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਅਟਲਾਂਟਾ (USA), ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਲੰਡਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਸਾਹਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਨੋਦ ਦਰਿਆਪੁਰਕਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੈਨ ਵਰਲਡ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ www.jainworld.com ਤੇ ਉਪਲੱਬਧ ਹੈ।

ਜੀਵ ਵਿਚਾਰ ਵਿਵੇਚਨ

JIV VICHAAR VIVECHAN

ਮੂਲ ਲੇਖਕ:
ਵਾਦੀਵੇਤਾਲ ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੂਰੀ ਜੀ

ਅਨੁਵਾਦਕ:
ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਜੈਨ, ਰਵਿੰਦਰ ਜੈਨ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:

26ਵੀਂ ਮਹਾਵੀਰ ਜਨਮ ਕਲਿਆਣਕ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸੰਯੋਜਿਕਾ ਸਮਿਤੀ ਪੰਜਾਬ

ਕਲੱਬ ਚੌਕ, ਪੁਰਾਣਾ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ, ਮਹਾਵੀਰ ਸਟਰੀਟ

ਮਾਲੋਰਕੋਟਲਾ- 148023 (ਸੰਗਰੂਰ)

visit us at : www.jainworld.com

M. 90416-61800

ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਜੈਨ ਆਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਅਤੇ ਅਜੀਵ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਮਹਾਰਿਸ਼ੀ ਅਚਾਰੀਆ ਰਕਸ਼ਿਤ ਸੂਰੀ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਆਗਮ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ 4 ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ 1. ਦਰੱਵਣ ਯੋਗ, 2. ਗਣਿਤਣ ਅਣਜੋਗ, 3. ਚਰਣ ਕਰਣ ਯੋਗ, 4. ਧਰਮ ਕਥਾਣ ਯੋਗ। ਜੀਵ ਤੱਤਵ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਣ ਦਰੱਵਣ ਯੋਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਵਾਦੀ ਵੇਤਾਲ ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੂਰੀ ਜੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੈਨ ਆਗਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੀਵ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ 50 ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਧੁਫ਼ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾ ਗੂੜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਕਠਿਨਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਪਾਠਕ ਸਾਡੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਭਰਪੂਰ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਗੇ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਲਈ ਸਾਡੀ ਗੁਰੂਣੀ ਸੰਥਾਰਾ ਸਾਧਿਕਾ ਜਿਨ ਸ਼ਾਸ਼ਨ ਪ੍ਰਭਾਵਿਕਾ ਸ਼੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਕਾਂਤਾ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਵਿਦਵਾਨ ਚੇਲੀ ਸਰਲਆਤਮਾ ਸ਼ਾਸ਼ਨ ਜੋਤੀ ਸਾਧਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਧਾ ਜੀ ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਹੀ ਇਹ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚੜਿਆ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਜੈਨ ਵਰਲਡ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਨੋਦ ਦਰਿਆਪੁਰਕਰ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਈਟ www.jainworld.com ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

31 ਮਾਰਚ 2016
ਮੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ

ਸੁਭ ਚਿੰਤਕ:
ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਜੈਨ, ਰਵਿੰਦਰ ਜੈਨ

ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਦੀਪਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੇ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਵੀਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਲਈ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਮਹਾਨ ਅਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜੀਵ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਜੀਵ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। 1

ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋ ਭੇਦ ਹਨ- ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ। ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੋ ਭੇਦ ਹਨ ਤਰੱਸ (ਹਿਲਣ, ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ, ਸਥਾਵਰ) ਸਥਾਵਰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਭੇਦ ਹਨ- ਮਿੱਟੀ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਹਵਾ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ। 2

ਸਫਟਿਕ ਮਣੀ, ਰਤਨ, ਪਰਵਾਲ, ਹਿੰਗੁਲ, ਹਰਤਾਲ, ਪਾਰਾ, ਸੋਨਾ ਆਦਿ ਧਾਤਾਂ, ਖੜੀਆ, ਹਿਰਮਚੀ, ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਸਫੇਦ ਮਿੱਟੀ, ਪਲੇਵਕ, ਅਬਰਕ, ਤੇਜੰਤਰੀ, ਖਾਰ ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਸੁਰਮਾ, ਨਮਕ ਆਦਿ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਹਨ। 3-4

ਜਮੀਨ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਤੋਲ, ਬਰਫ, ਔਲੇ, ਹਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਫੁੱਟ ਦੇ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ, ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਗਿਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛੋਟੇ-2 ਕਣ, ਕੋਹਰਾ ਅਤੇ ਧਨੋਦਧੀ ਆਦਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਦ ਹਨ। 5

ਅੰਗਾਰੇ, ਜਵਾਲਾ, ਕੰਡੇ ਦੀ ਗਰਮ ਰਾਖ, ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਲਿਸ਼ਕਣਾ, ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਗਿਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਚਿੰਗਾਰੀਆਂ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਸਦੇ ਅੱਗ ਦੇ ਕਣ, ਬਿਜਲੀ ਆਦਿ ਅੱਗ ਕਾਇਆ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਸੂਖਮ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਜਾਨਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। 6

ਉੱਚਾ ਵਹਿਣਵਾਲਾ, ਹੇਠਾਂ ਵਹਿਣਵਾਲਾ, ਗੋਲ ਅਕਾਰ ਨਾਲ ਵਹਿਣਵਾਲੇ, ਹਨੇਰੀ, ਹੌਲੀ ਵਹਿਣਵਾਲੀ, ਅਵਾਜ਼ ਕਰਨਵਾਲੀ ਹਵਾ, ਘਣਵਾਤ ਅਤੇ ਤਨਵਾਤ ਆਦਿ ਹਵਾ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਦ ਹਨ। 7

ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਨਸਪਤੀ ਕਾਇਆ ਦੇ ਦੋ ਭੇਦ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ- ਸਧਾਰਣ ਬਨਸਪਤੀ ਕਾਇਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਯੋਕ ਬਨਸਪਤੀ ਕਾਇਆ। ਜਿਹੜੇ ਅਨੰਤ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਰੀਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਧਾਰਨ ਬਨਸਪਤੀ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। 8

ਆਲੂ ਆਦਿ ਜਮੀਕੰਦ, ਅੰਕੁਰ, ਪੁੰਗਰਨਾ, ਪੰਜ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਫੈਲਾਵਟ (ਜੋ ਬਾਸੀ ਅਨਾਜ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।), ਕਾਈ, ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਛੱਤਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ (ਅਦਰਕ, ਹਲਦੀ ਆਦਿ), ਗਾਜਰ, ਨਾਗਰਮੋਥਾ, ਬਾਥੂ, ਥੋਗ, ਪਾਲਕ ਦੀ

ਸਬਜੀ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਮਲ ਫਲ, ਗੁਪਤ ਨਸਾਂ ਵਾਲੀ ਸਨ ਆਦਿ ਦੇ ਪੱਤੇ ਕੱਟਣ ਤੇ ਬੀਜ ਦੇਣ ਤੇ ਉੱਗਣ ਵਾਲੀ ਬੋਰ, ਘੀਕੁਮਾਰ, ਗੁੱਗਲ, ਗਲੋ ਆਦਿ ਸਧਾਰਣ ਬਨਸਪਤੀਆਂ ਹਨ। 9-10

ਅਨੰਤਕਾਏ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਦ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਛਣ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। 11

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਸਾਂ, ਜੋੜ ਅਤੇ ਗੱਠਾਂ ਗੁਪਤ ਹੋਣ ਦਿਖਾਈ ਨਾ ਦੇਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਣ ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਟੁਕੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ, ਜੋ ਕੱਟਣ ਤੇ ਵੀ ਉੱਗਦੇ ਹੋਣ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਧਾਰਣ ਬਨਸਪਤੀ ਕਾਇਆ ਦੇ ਸਰੀਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਜੀਵ ਪ੍ਰਤਯੋਕ ਬਨਸਪਤੀ ਕਾਇਆ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 12

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੀਵ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪ੍ਰਤਯੋਕ ਬਨਸਪਤੀ ਕਾਇਆ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਸੱਤ ਭੇਦ ਹਨ- ਫਲ, ਫੁੱਲ, ਚਮੜੀ, ਕਾਠ ਲੱਕੜ, ਮੂਲ, ਪੱਤੇ ਅਤੇ ਬੀਜ। 13

ਪ੍ਰਤੋਕ ਬਨਸਪਤੀ ਕਾਇਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕਾਇਆ ਆਦਿ ਦੇ ਜੀਵ ਮਹੂਰਤ (48 ਮਿੰਟ ਤੋਂ ਘੱਟ) ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਨਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਨਿਸ਼ਚਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 14

ਸੰਖ, ਕੌਡੀ, ਗੰਡੋਲ, ਜੋਕ, ਅੱਖ, ਭੁਨਾਗ, ਲਾਲਯਕ, ਕਾਠ ਦੇ ਕੀੜੇ, ਕਿਰਮੀ, ਜੂਰਾ, ਮਾਤਰਵਾਹਿਕਾ ਆਦਿ ਦੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਹਨ। 15

ਕੰਨ ਖਜੂਰਾ, ਮੱਛਰ, ਜੂੰ, ਲੀਖ, ਕੀੜੀ, ਸਿਉਂਕ, ਮਕੌੜਾ, ਨਟ, ਘੁੱਤੇਲਿਕਾ, ਚਮਰਜੂੰ, ਗੋਕੀਟ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਗਧਾ, ਗੰਦਗੀ ਦੇ ਕੀੜੇ, ਗੋਹੇ ਦੇ ਕੀੜੇ, ਘੁਣ, ਕੁੰਬੂ, ਗੋਪਾਲਿਕਾ, ਸੁਰਸਲੀ ਅਤੇ ਇੰਦਰਗੋਪ ਆਦਿ ਤਿੰਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਹਨ। 16-17

ਬਿੱਛੂ, ਵੇਕੁਣ, ਭੌਰਾ, ਬਰ੍ਹ, ਟਿੱਡੀ, ਮੱਖੀ, ਮਧੂ ਮੱਖੀ ਦਾ ਡੰਗ, ਮੱਛਰ, ਕੰਮਸਾਰਿਕਾ, ਮੱਕੜੀ ਅਤੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਟਿੱਡੀ ਆਦਿ ਚਾਰ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਹਨ। 18

ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ- ਨਾਰਕੀ, ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਜੂਨ ਵਾਲੇ, ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਦੇਵਤਾ। ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਸੱਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। 19

ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ- ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ, ਜਮੀਨ ਤੇ

ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਖੇਚਰ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਸੂਮਾਰ, ਮੱਛੀ, ਕੱਛੂ, ਗੋਹ ਅਤੇ ਮਗਰ ਮੱਛ ਆਦਿ ਜਲਚਰ (ਪਾਣੀ ਦੇ) ਜੀਵ ਹਨ। 20

ਸਥਲਚਰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭੇਦ ਹਨ- ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਪੇਟ ਦੇ ਬਲ ਚੱਲਣ ਸੱਪ, ਬੁਜਪਰੀ ਸੱਪ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਊ, ਸੱਪ ਅਤੇ ਨਿਉਲਾ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। 21

ਪੰਛੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ- ਰੋਮਝ ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਚਰਮਝ ਪੰਛੀ। ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਮਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬੰਦ ਫੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਖੁੱਲੇ ਫੰਗਾਂ ਪੰਛੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 22

ਸਾਰੇ ਜਲਚਰ, ਸਥਲਚਰ ਅਤੇ ਖੇਚਰ ਜੀਵ, ਪਸ਼ੂ, ਸਮੁਰਛਿਮ ਅਤੇ ਗਰਭ ਰੂਪ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਮੱਖ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ- ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ, ਅਕਰਮ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਦੀਪ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ। 23

ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ- 1. ਭਵਨ ਪਤੀ, 2. ਬੇਅੰਤਰ, 3. ਜੋਤਿਸ਼ਕ, 4. ਵੈਮਾਨਿਕ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ 10, 8, 5 ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ। 24 ਤੀਰਥ ਸਿੱਧ, ਅਤੀਰਥ ਸਿੱਧ ਆਦਿ ਸਿੱਧ ਜੀਵਾਂ ਦੇ 15 ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਆਖੇ ਗਏ ਹਨ। 25

ਇਹਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰੀਰ, ਉਮਰ, ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਪ੍ਰਾਣ ਅਤੇ ਯੋਨੀਆਂ ਦਾ ਜਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। 26

ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਉਚਾਈ ਉਂਗਲ ਦੇ ਅਸੰਖਿਆਤਮਕ ਭਾਗ ਜਿੰਨੀ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਤਿਯਕ ਬਨਸਪਤੀ ਕਾਇਆ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ 1000 ਯੋਜਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਜਿਆਦਾ ਹੈ। 27

ਦੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਤਿੰਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਚਾਰ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰਾਂ ਦੀ ਉਚਾਈ ਸਿਲਸਲੇਵਾਰ 12 ਯੋਜਨ, 3 ਗਾਓ ਅਤੇ 1 ਯੋਜਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 28

ਸੱਤਵੀਂ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰਾਂ ਦੀ ਉਚਾਈ 500 ਧਨੁਸ਼ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੋਂ ਰਤਨ ਪ੍ਰਭਾ ਨਰਕ ਤੱਕ ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 29

ਮਗਰ ਮੱਛ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅਤੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਉਰ ਪਰਿਸਰਪ 1000 ਯੋਜਨ ਤੱਕ ਲੰਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਉਚਾਈ ਧਨੁਸ਼ (2 ਤੋਂ 9 ਯੋਜਨ) ਤੋਂ ਵੱਖ ਅਤੇ ਭੁਜ ਪਰਿਸਰਪ (2 ਤੋਂ 9 ਯੋਜਨ) ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। 30

ਸਮੁਰਛਿਮ, ਖੇਚਰਅਤੇ ਭੁਜ ਪਰਿਸਰਪ ਪਰਿਬਿਕਤਵ ਅਤੇ ਉਰ ਪਰਿਸਰਪ 2 ਤੋਂ 9 ਯੋਜਨ ਧਨੁਸ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮੁਰਛਿਮ ਜੀਵ 2 ਤੋਂ 9 ਯੋਜਨ ਕੋਹ ਦੀ ਉਚਾਈ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 31

ਗਰਭ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਚਾਈ 6 ਕੋਹ ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਉਚਾਈ 3 ਕੋਹ ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 32

ਦੂਜੇ ਵੈਮਾਨਿਕ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵ ਲੋਕ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਉਚਾਈ 7 ਹੱਥ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਪਰਲੇ ਦੇ ਵ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ 2, 2, 2, 4 ਗਰੇਵਿਕ ਅਤੇ ਅਣੁੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੱਕ ਹੱਥ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਉੱਚਾਈ ਹੈ। 33

ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਪਾਣੀ, ਹਵਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੋਯਕ ਬਨਸਪਤੀ ਕਾਇਆ ਦੀ ਸਿਲ ਸਿਲੇਵਾਰ 22000 ਸਾਲ, 7000 ਸਾਲ, 3000 ਸਾਲ ਅਤੇ 10000 ਸਾਲ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਕਾਇਆ ਦੀ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਉਮਰ 3 ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੀ ਹੈ। 34

ਦੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਉਮਰ 12 ਸਾਲ ਤਿੰਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 59 ਦਿਨ ਚਾਰ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 6 ਮਹੀਨੇ ਹੈ। 35

ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਨਰਕ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ 33 ਸਾਗਰੋਪਮ ਅਤੇ 4 ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 3 ਪਲੋਯਪਮ ਹੈ। 36

ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ, ਉਰ ਪਰਿਸਰਪ ਅਤੇ ਭੁਜ ਪਰਿਸਰਪ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ 1 ਕਰੋੜ ਸਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਉਮਰ ਪਲੋਯਪਮ ਦਾ ਅਸੰਖਿਆਤਮਕ ਭਾਗ ਹੈ। 37

ਸਾਰੇ ਸੂਖਮ ਜੀਵ ਸਧਾਰਣ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਜੀਵ ਅਤੇ ਸਮੁਰਛਿਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਉਮਰ 1 ਮਹੂਰਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। 38

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਉਮਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਖਾਸ ਹੈ ਉਹ ਸੂਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 39

ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਇੰਦਰੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿੱਚ ਅਸੰਖ, ਉਤਸਰਪਣੀ ਅਤੇ ਅਵਸਰਪਣੀ ਕਾਲ ਤੱਕ ਅਤੇ ਸਧਾਰਣ ਬਨਸਪਤੀ ਕਾਇਆ ਅਨੰਤ ਉਤਸਰਪਣੀ ਕਾਇਆ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। 40

ਵਿਕਲ ਇੰਦਰੀ ਜੀਵ ਸੰਖਿਆਤ ਸਾਲ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਤੋਂ ਉੱਤਪੰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜ ਇੰਦਰੀ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿੱਚ 7-8 ਜਨਮ ਦੁਵਾਰਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਨਾਰਕੀ ਮਨੁੱਖ ਮਰਕੇ ਫਿਰ ਦੇਵਤਾ ਅਤੇ ਨਰਕੀ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। 41

ਜੀਵਾਂ ਦੇ 10 ਪ੍ਰਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ, ਸਵਾਸ-ਉੱਪਸਵਾਸ, ਉਮਰ ਅਤੇ ਮਨਸ਼ਕਤੀ, ਬਚਨਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਸ਼ਕਤੀ ਇੱਕ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਕਲ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਲ ਸਿਲੇਵਾਰ 6, 7 ਅਤੇ 8 ਪ੍ਰਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 43

ਮਨ ਰਹਿਤ (ਘੱਟ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਾਲੇ) ਅਤੇ ਮਨ ਸਹਿਤ ਪੰਜ ਇੰਦਰੀ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਲ ਸਿਲੇਵਾਰ 9 ਅਤੇ 10 ਪ੍ਰਾਣ ਹਨ। 44

ਇਸ ਭਿਅੰਕਰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਜੀਵ ਅਨੰਤ ਵਾਰ ਮੌਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 45

ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਨੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ 84 ਲੱਖ ਹੈ। ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਹਵਾ, ਅੱਗ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਖਿਆ 7-7 ਲੱਖ ਯੋਨੀਆਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਯੋਕ ਬਨਸਪਤੀ 10 ਲੱਖ, ਸਧਾਰਣ ਬਨਸਪਤੀ 14 ਲੱਖ, ਵਿਕਲ ਇੰਦਰੀਆਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਯੋਨੀ ਵਿੱਚ 2-2 ਅਤੇ ਪੰਜ ਇੰਦਰੀ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ 4 ਲੱਖ ਯੋਨੀਆਂ ਹਨ। 46

ਨਾਰਕੀ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ 4-4 ਲੱਖ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ 14 ਲੱਖ ਯੋਨੀਆਂ ਹਨ ਸਭ ਮਿਲਾ ਕੇ 84 ਲੱਖ ਯੋਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। 47

ਸਿੱਧ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਮਰ ਦਾ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਣ ਅਤੇ ਜੂਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਨੇ ਆਗਮ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ। 48

ਜਿਨੇਸ਼ਵਰ ਦੇਵਤੇ ਬਚਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਯੋਨੀਆਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਨਾਦੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਭਟਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਟਕਣਗੇ। 49

ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ- ਜਦ ਦੁਰਲੱਭ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਸਮੱਯਕਤਵ (ਸਮੱਯਕ ਦਰਸ਼ਨ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਗਿਆਨ ਆਦਿ ਅਤੇ ਉਪਸ਼ਮ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿਘ੍ਯਾਰਿਆ ਅਜਿਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ। 50

ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗਿਆਨ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੀਵ-ਵਿਚਾਰ ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਖੇਪ ਰੁਚੀ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂ ਰਚਿਆ ਹੈ।

ਜੀਵ ਦੇ ਪੰਜ ਭੇਦ ਸਥਾਵਰ

ਪ੍ਰਥਵੀਕਾਯ

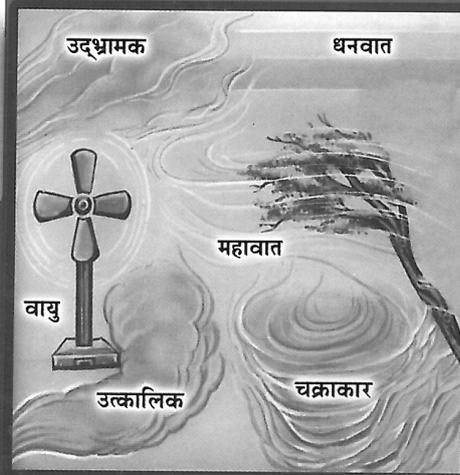
ਤੇਜਕਾਯ

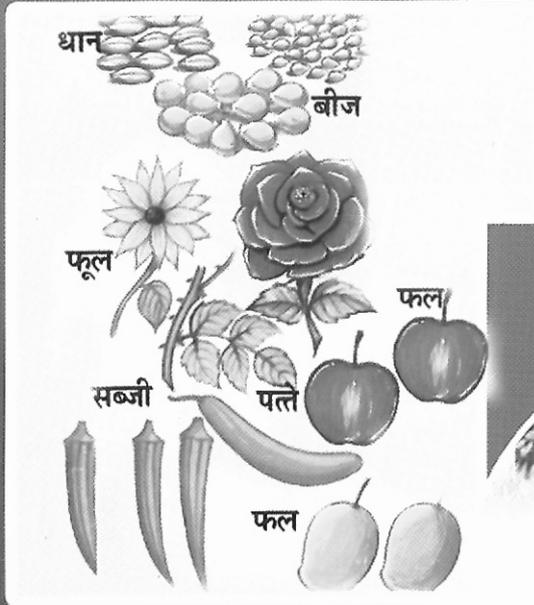
ਅਪਕਾਯ

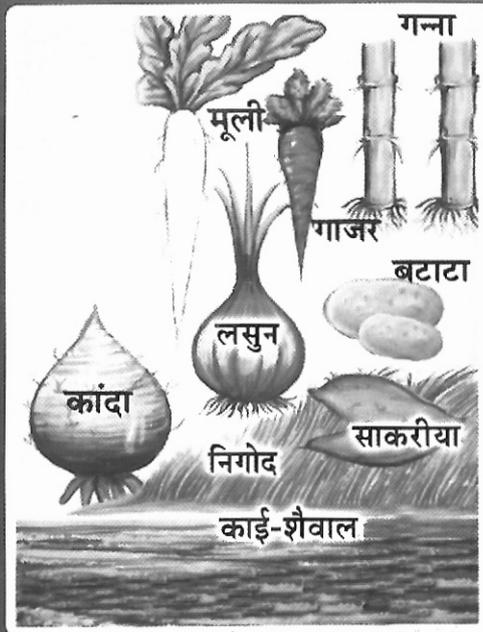
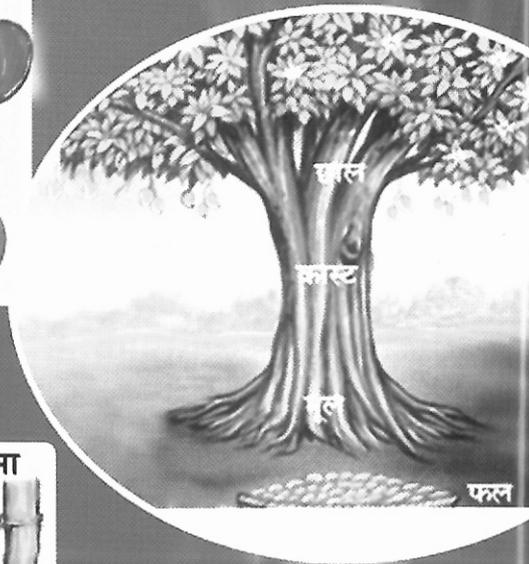
ਵਾਯੁਕਾਯ

ਜੀਵ ਦੇ ਭੇਦ: ਦੋ, ਤਿੰਨ, ਚਾਰ ਇੰਦਰੀਆਂ

ਪ੍ਰਤਿਯੇਕ ਵਨਸਪਤਿ
 ਕੇ ੨ ਭੇਦ

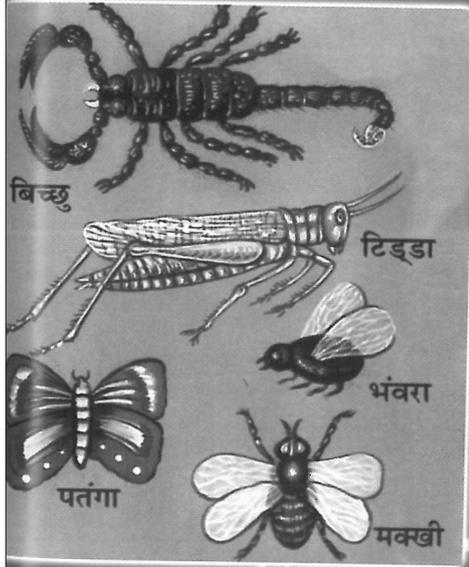
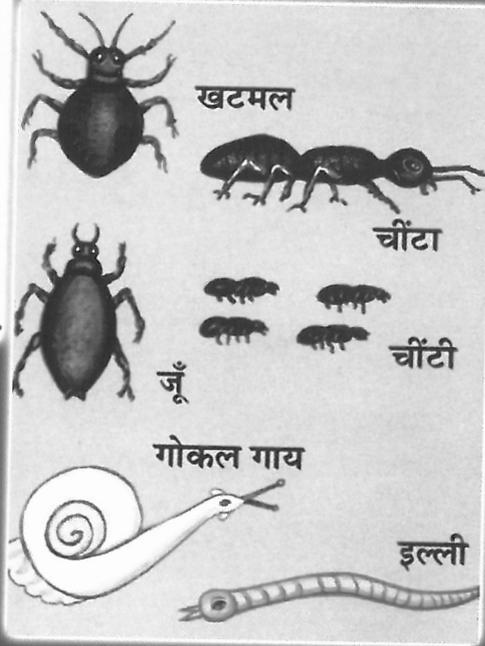

ਸਾਧਾਰਣ ਵਨਸਪਤਿ
 ਕੇ ੪ ਭੇਦ

बेइन्द्रिय

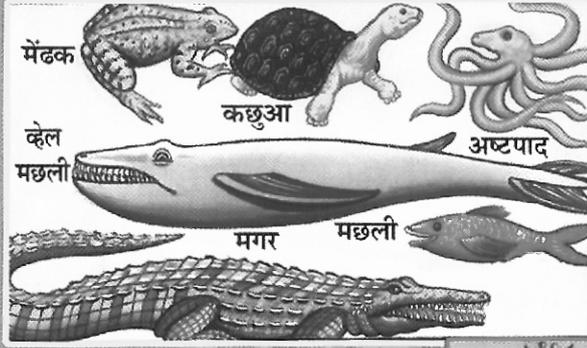
तेइन्द्रिय

चउरेन्द्रिय

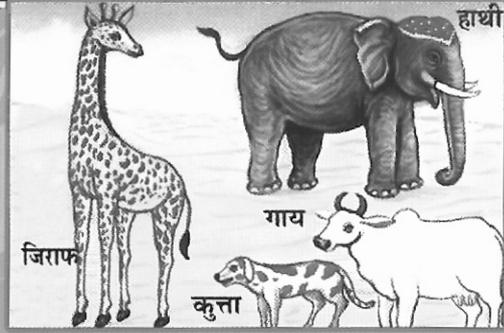
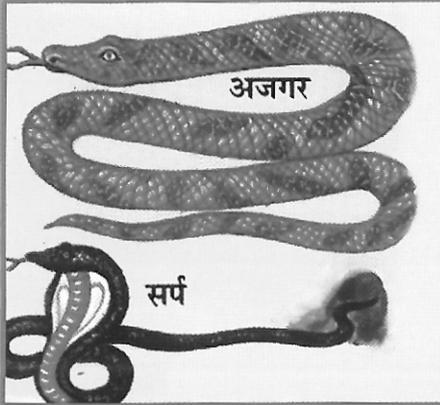
ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ

ਜਲਚਰ

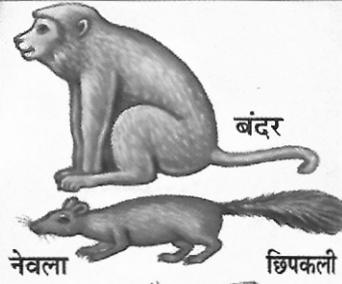

ਸਥਲਚਰ ਚਤੁਸ਼ਪਦ

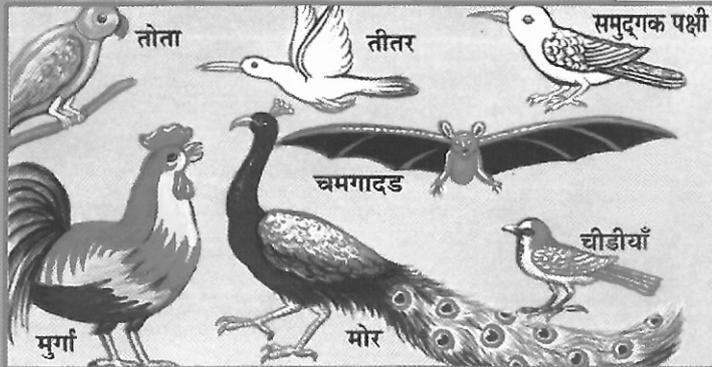
ਊਰਪਰਿਸਰਪ

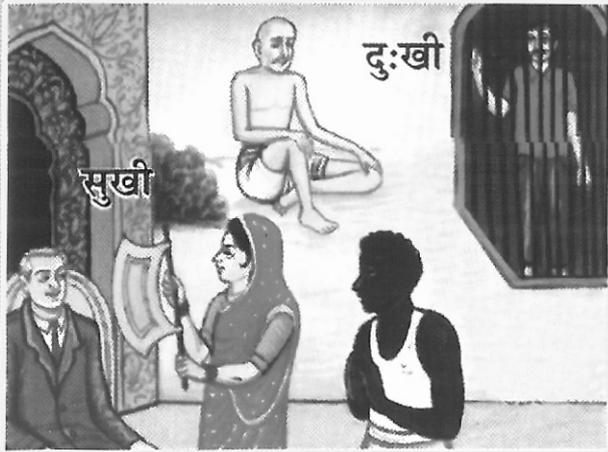
ਭੁਜਪਰਿਸਰਪ

ਖੇਚਰ

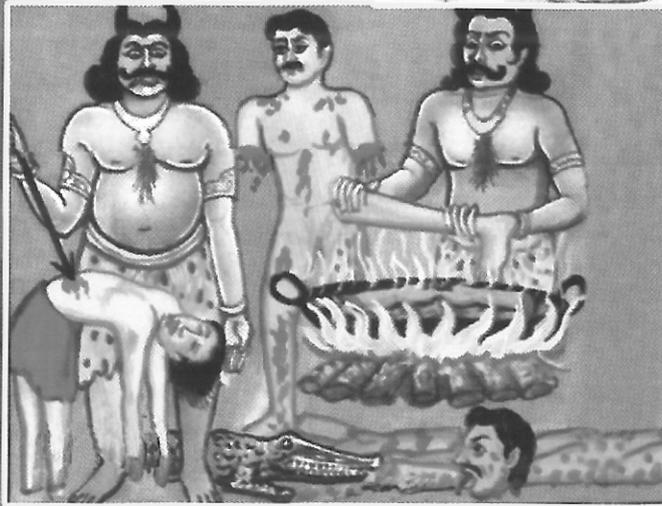
ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ, ਦੇਵਤਾ, ਨਾਰਕੀ

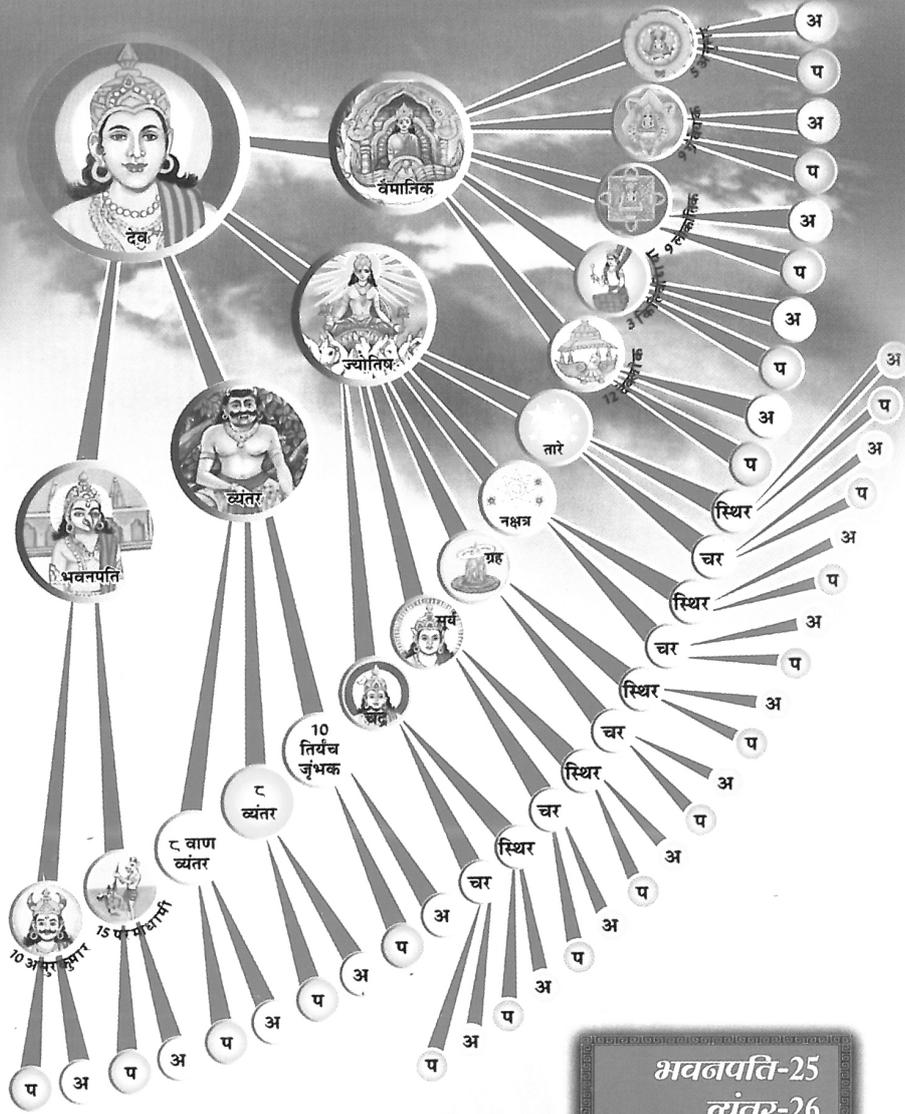
ਦੇਵ

ਨਾਰਕੀ

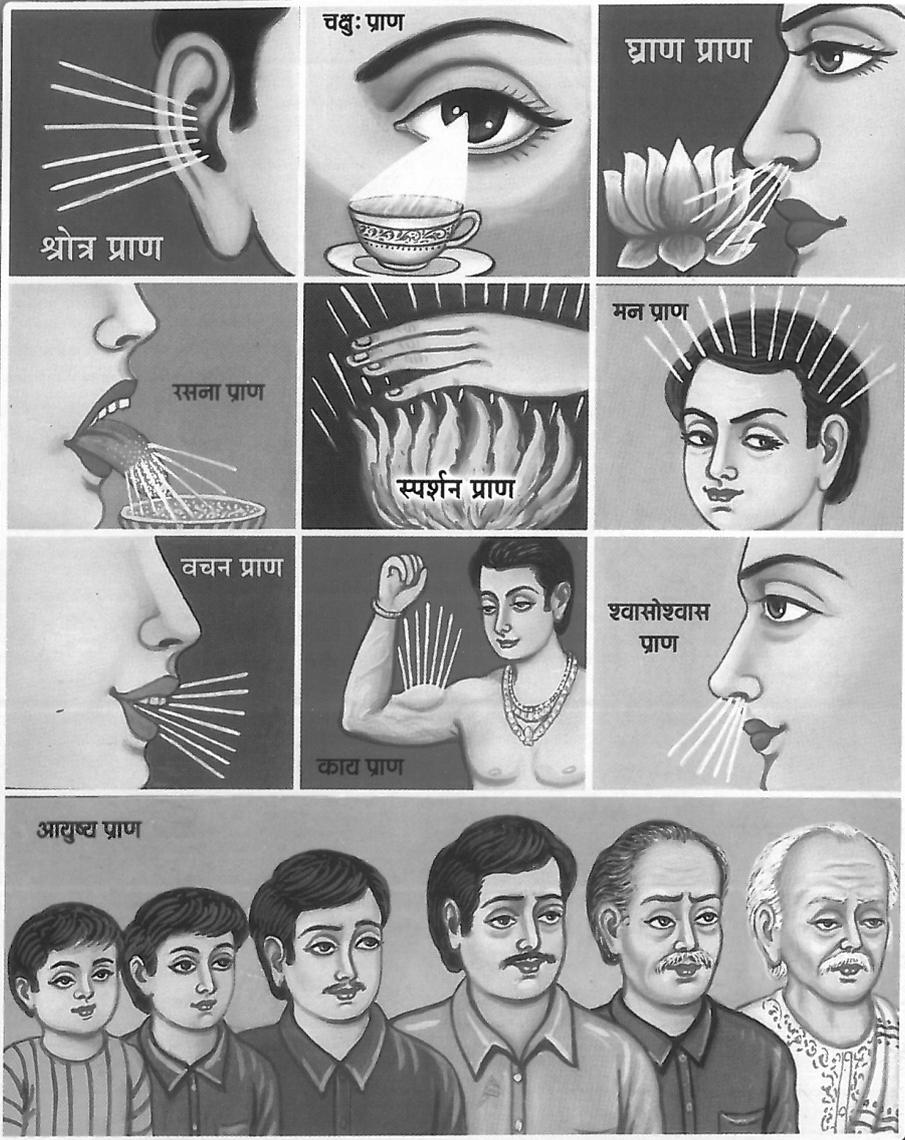

ਦੇਵਤਾ ਜਾਤੀ ਦੇ ਭੇਦ-ਉੱਪ ਭੇਦ

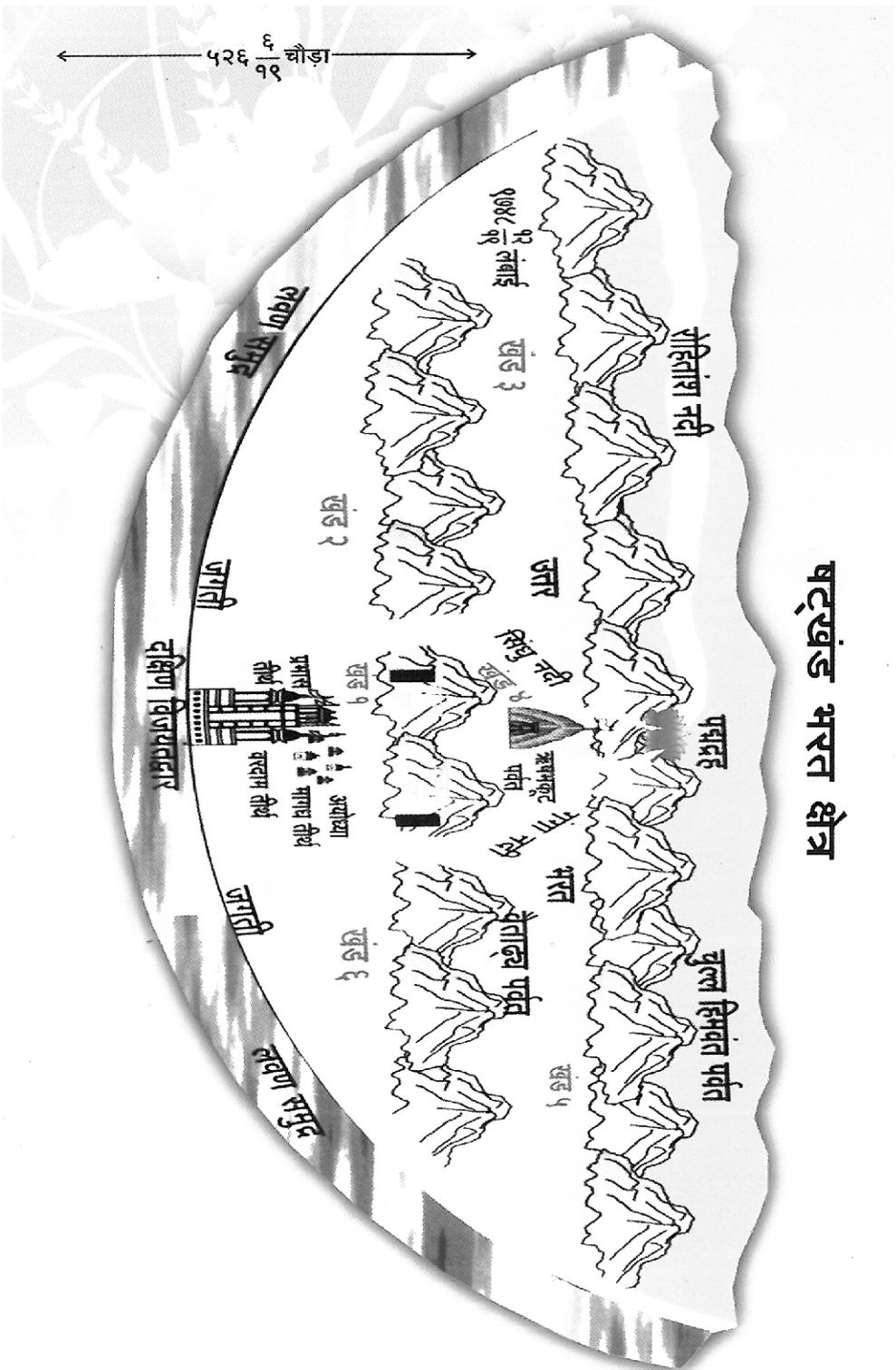

ਭਵਨਪਤਿ-25
ਵ੍ਯੰਤਰ-26
ਜ्यੋਤਿਸ਼ੀ-10
ਵੈਮਾਨਿਕ-38
ਯੋਗ-99
 99 ਯਯਯਿ+99 ਯਯਯਿ=198

ਜੀਵ ਦੇ 10 ਪ੍ਰਾਣ

षट्खंड भारत क्षेत्र

523 99 चौड़ा

